

બંધારણના વિકાસનો ઇતિહાસ

- ઈ.સ. 1600માં એક રાજલેખ દ્વારા મહારાણી એલિઝા બેથ પ્રથમે બ્રિટનના એક વેપારીઓના દળને પૂર્વી દેશોની સાથે વેપાર કરવાનો એકાધિકાર આપ્યો. સાથે કંપનીને એ શરતે પોતાના નિયમો બનાવવાનો અધિકાર પણ આપવામાં આવ્યો કે તે નિયમ બ્રિટનની સંસદની વિરુદ્ધ ન હોય.
- 1726ના ચાર્ટર (રાજલેખ) દ્વારા કંપનીને એક ગવર્નર અને 24 ડાયરેક્ટર ચૂંટવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો.

1. Regulating Act, 1773

- કંપનીને રેગ્યુલેટ કરવા માટે બ્રિટિશ પાર્લિયામેન્ટ દ્વારા ઈ.સ. 1773માં એક એક્ટ પસાર કરવામાં આવ્યો જેને રેગ્યુલેટિંગ એક્ટ કહેવામાં આવે છે.
- આ એક્ટ અનુસાર 1000 પાઉન્ડના ભાગીદારને કંપનીના ડાયરેક્ટરની ચૂંટણીમાં મત આપવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો અને 2000 પાઉન્ડના શેર ધારકને કંપનીના ડાયરેક્ટરની ચૂંટણીમાં ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો.
- આ ડાયરેક્ટરની સંખ્યા 24 નિર્ધારિત કરાઈ.
- આ ડાયરેક્ટરનો કાર્યકાળ 4 વર્ષ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો. પ્રત્યેક વર્ષ 1/4 સભ્ય બદલી નાખવામાં આવતા હતા.
- આ ડાયરેક્ટર દ્વારા ભારતના વહીવટને નિયંત્રિત કરવા માટે અને ભારતની ત્રણેય પ્રેસીડેન્સીઓમાં તાલમેલ બેસાડવા માટે બંગાળના ગવર્નરને બંગાળના ગવર્નર જનરલનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો અને તેની સર્વોચ્ચતા અન્ય બે પ્રેસીડેન્સીઓ પર સ્થાપિત કરવામાં આવી.
- વોરન હેસ્ટિંગ પ્રથમ ગવર્નર જનરલ બન્યા.
- ગવર્નર જનરલને સલાહ આપવા માટે એક પરિષદની રચના કરવામાં આવી જેમાં 4 સભ્યોની નિયુક્તિ કરવામાં આવી હતી. આ સદસ્ય કોઈ પણ નિર્ણય બહુમતીના આધારે લેતા હતા.
- રેગ્યુલેટિંગ એક્ટમાં આ ચારેય સદસ્યોનાં નામ પહેલાંથી જ લખી દેવામાં આવ્યાં હતાં. કલેવરિંગ, બર્વેલ, મોનસન અને હડસન.
- આ કાયદાથી ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીનું શાસન સંસદના અંકુશ હેઠળ મુકાયું.
- આ એક્ટની અંતર્ગત જ કોલકાતામાં એક સુપ્રીમ કોર્ટની સ્થાપના કરવામાં આવી અને તેના મુખ્ય ન્યાયાધીશ સર એલિઝા ઈમ્પેને નિયુક્ત કરાયા.

- સુપ્રીમ કોર્ટનું અધિકાર ક્ષેત્ર કોલકાતા સુધી નિર્ધારિત કરાયું. કોલકાતાની બહારની વ્યક્તિનો કેસ સુપ્રીમ કોર્ટમાં ત્યારે જ ચાલી શકતો હતો જ્યારે બંને પક્ષ એ વાતની સહમતી આપે.
- ગવર્નર જનરલને સુપ્રીમ કોર્ટની સંમતિથી નિયમો, નિયમનો અને વટહુકમો ઘડવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી.

દોષ

- 1) વિભિન્ન ગવર્નર જનરલોની વચ્ચે સંબંધોને પરિભ્રાષિત કરવામાં ન આવ્યા.
- 2) ગવર્નર જનરલને મતનો અધિકાર ન આપવાથી કોઈ પણ વિષય પર નિર્ણય લેવો ગવર્નર જનરલ માટે સંભવ ન હતો.
- 3) ગવર્નર જનરલની પાસે ખોટા કાયદાને રોકવા માટે કોઈ પણ પ્રકારની વીટો શક્તિ ન હતી.
- 4) ગવર્નર જનરલ અને સુપ્રીમ કોર્ટની વચ્ચે સંબંધોને પરિભ્રાષિત કરવામાં આવ્યા ન હતા.

2. Pitts India Act, 1784

- 1773ના રેગ્યુલેટિંગ એક્ટમાં સુધારો લાવવાના હતુથી આ કાયદો પસાર કરાયો હતો. તેનો હેતુ કંપનીના વહીવટમાં એકસૂત્રતા આણવાનો હતો. તે માટે બ્રિટિશ સરકારના પ્રધાનની અધ્યક્ષતામાં નિયામક મંડળની રચના કરવામાં આવી હતી.
- રાજકીય, વેપાર-ધંધાના પ્રશ્નો નિયામક મંડળને સોંપાયા.
- ગવર્નર જનરલની સૂચનાઓનો અનાદર કરનાર પ્રાંતિય સરકારને બરતરફ કરવાની ગવર્નર જનરલને સત્તા આપવામાં આવી.
- પિટ્સ ઈન્ડિયા એક્ટ (1784) અંતર્ગત કંપનીના વ્યાપારિક અને રાજનૈતિક અધિકાર અલગ કરી દેવાયા. કંપનીની વ્યાપારિક બાબતો કંપનીના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટરના હાથમાં રહી. કંપની પર રાજનૈતિક નિયંત્રણ માટે એક બોર્ડ ઓફ કંટ્રોલની રચના કરવામાં આવી. બોર્ડ ઓફ કંટ્રોલમાં 6 મેમ્બરો હતા. જેની નિયુક્તિ બ્રિટનના સમ્રાટ દ્વારા કરવામાં આવતી હતી. આ સદસ્ય સમ્રાટની ઈચ્છાનુસાર પદ ધારણ કરતો. ગવર્નર જનરલના કાર્યકારણીના સદસ્યોની સંખ્યા 3 કરી દેવામાં આવી. એમાંથી એક સદસ્ય તેનો અધ્યક્ષ હતો.
- 1793 ના ચાર્ટર દ્વારા ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીને આગળના 20 વર્ષ માટે વ્યાપારિક એકાધિકાર આપવામાં આવ્યો.
- 1813 ના ચાર્ટર દ્વારા ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીને નીચલી સેવાઓમાં ભારતીયોને લેવાની અનુમતિ અપાઈ.
- 1833 ના એક્ટ (ચાર્ટર) દ્વારા બંગાળના ગવર્નર જનરલને ભારતના ગવર્નર જનરલનો

દરજો આપવામાં આવ્યો અને તેની સાથે સાથે ચીન સાથે વેપાર અને ચાના વેપારને છોડીને બીજા બધા વેપાર પર એકાધિકાર સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો.

3. Charter Act, 1793

- અદાલતોને નિયમો અને નિયમનોના અર્થઘટનની સત્તાઓ અપાઈ.
- અગાઉના તમામ કાયદાઓની મુખ્ય જોગવાઈઓનો આ કાયદામાં સમાવેશ કરાયો.
- નિયામક મંડળના સભ્યોને પગાર મૂકવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી.

4. Charter Act, 1813

- બ્રિટિશ તાજની પરવાનગીથી ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને ગવર્નર જનરલ તેમજ લશ્કર વડા નીમવાની સત્તા આપવામાં આવી.
- ખ્રિસ્તી મિશનરીઓને ભારતમાં ધર્મ પ્રચારની છૂટ અપાઈ.
- સ્થાનિક સ્વાયત્ત સંસ્થાઓને કર લાદવાની સત્તા આપવામાં આવી.
- શિક્ષણ માટે રૂ. 11 લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવી.
- ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની વેપાર ઈજારાશાહીનો અંત લાવવામાં આવ્યો.

5. Charter Act, 1833

- ગવર્નર જનરલને સમગ્ર દેશ માટે એક જ બજેટ રજૂ કરવાની સત્તા અપાઈ.
- નિયામકની મંડળની પૂર્વમંજૂરીથી કાઉન્સિલને સમગ્ર દેશ માટે કાનૂન ઘડવાની સત્તા મળી.
- ગવર્નર જનરલને ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા નામાભિધાન કરાયું.
- ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની રાજકીય અને વહીવટી સત્તા મર્યાદિત કરાઈ. નિયામક મંડળમાં બ્રિટિશ તાજના પ્રધાનોની નિમણૂક કરાઈ.

6. Charter Act, 1853

- ગવર્નર જનરલ ડેલહાઉસીના અહેવાલના આધારે આ કાયદો પસાર કરાયો.
- બેંગાલ માટે અલગ ગવર્નરની નિમણૂકની જોગવાઈ.
- ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના કર્મચારીઓની ભરતી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓથી કરવાનું નિશ્ચિત કરાયું.
- કંપનીના શાસનનો ભારતમાં અંત આણવા બ્રિટિશ તાજને સત્તા સોંપાઈ.

7. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, 1858

- 1857 ના બળવા બાદ બ્રિટિશ તાજે ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની પાસેથી ભારતનું સાર્વભૌમત્વ આ કાયદાથી હુંટવ્યું.
- ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની ભારત પરની દરેક સત્તાનો અંત લાવવામાં આવ્યો.

- ભારતના શાસન માટે સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયાની અને તેમની મદદમાં પંદર સભ્યોની બનેલી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાની નિમણૂક
- તમામ પ્રાંતિય સરકારો ગવર્નર જનરલના અંકુશ હેઠળ મૂકવામાં આવી.
- સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયા બ્રિટિશ સંસદને જવાબદાર બનાવાયા.
- ભારતનું શાસન એકતંત્રી બનાવાયું.

8. ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ્સ એક્ટ, 1861

- કાયદાઓ ઘડવાની સત્તા મુંબઈ અને મદ્રાસની પ્રાંતિય સરકારોને સોંપાઈ. પરંતુ કાયદાઓ ઘડવા માટે ગવર્નર જનરલની પૂર્વમંજૂરી ફરજિયાત બનાવવામાં આવી.
- ગવર્નર જનરલ કાઉન્સિલમાં બિનસરકારી વ્યક્તિઓને દાખલ કરવાની જોગવાઈ કવામાં આવી.
- ગવર્નર જનરલને વીટો સત્તા આપવામાં આવી.
- ગવર્નર જનરલને વટહુકમો બહાર પાડવાની સત્તા આપવામાં આવી.

9. ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ્સ એક્ટ, 1892

- સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયાની મદદ માટેની કાઉન્સિલમાં બિનસરકારી વ્યક્તિઓને નીમવાની સત્તા બેંગાલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સને અને પ્રાંતિય સરકારોમાં બિનસરકારી વ્યક્તિઓને નીમવાની સત્તા શહેર સુધરાઈઓ, વિશ્વ વિદ્યાલયો તેમજ જિલ્લા મંડળોને સોંપવામાં આવી.
- કાઉન્સિલના સભ્યોને પ્રશ્નો પૂછવાની સત્તા આપવામાં આવી.

10. મોર્લે-મિન્ટો સુધારાઓ

- સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયા તરીકે મોર્લે અને વાઈસરોય તરીકે મિન્ટોએ કરેલ ભલામણોના આધારે બ્રિટિશ સંસદે ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ્સ એક્ટ, 1909 કાયદો પસાર કર્યો અને તેનાથી કાઉન્સિલની સભ્ય સંખ્યા 26 થી 60 કરવામાં આવી.
- લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલમાં ચૂંટણી યોજવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી.
- લશ્કર અને વિદેશી બાબતો સિવાય લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ સભ્યોને બજેટ પર સુધારા દરખાસ્ત લાવવાની સત્તા આપવામાં આવી.
- આ કાયદાથી સૌ પ્રથમ મુસ્લિમોના પ્રતિનિધિત્વ માટે જોગવાઈ કરાઈ.

11. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1915 અને ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1919

- ઉપર્યુક્ત કાયદાઓની મુખ્ય જોગવાઈઓને સમાવિષ્ટ કરતો ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1915 પસાર કરવામાં આવ્યો, ત્યારબાદ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ્સ ફોર ઈન્ડિયા મોન્ટેગ્યુ અને ગવર્નર જનરલ લોર્ડ ચેમ્સફર્ડની ભલામણોના આધારે ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1919 બ્રિટિશ સંસદે ઘડ્યો હતો.
- પ્રાંતિય સરકારોને જવાબદાર બનાવવામાં આવી. તેમ છતાં ગવર્નર જનરલની સત્તા અબાધિત રાખવામાં આવી.
- કાયદાઓ ઘડવાના વિષયો માટે (A) કેન્દ્રીય વિષયો અને (B) પ્રાંતિય વિષયો, એમ બે યાદીઓ તૈયાર કરવામાં આવી.
- પ્રાંતિય સરકારોને પોતપોતાના પ્રાંત માટે બજેટ રજૂ કરવાની છૂટ અપાઈ.
- પ્રાંતિય સરકારો પરનો ગવર્નર જનરલનો અંકુશ હળવા કરાયો.
- પ્રાંતિય સરકારોને પોતપોતાના પ્રાંત માટે બજેટ રજૂ કરવાની છૂટ અપાઈ.
- કેન્દ્રીય ધારાસભાને સમગ્ર દેશ કે તેના કોઈ પણ ભાગ માટે કાયદો ઘડવાની સત્તા અકબંધ રાખવામાં આવી.
- પ્રાંતિય ગવર્નરને ચોક્કસ વિષયો માટેનો ખરડો ગવર્નર જનરલની વિચારમા માટે અનામત રાખવાની સત્તા અપાઈ.
- કેન્દ્રીય ધારાસભાને દ્વિગૃહી બનાવવાઈ.
- પ્રાંતિય સરકારોએ પોતાના પ્રાંતની ધારાસભાના ચોક્કસ વિષયો પરના ખરડાઓ દાખલ કરવા માટે ગવર્નર જનરલની મંજૂરી મેળવવાનું આવશ્યક ઠરાવાયું.
- ગવર્નર જનરલની વટહુકમો બહાર પાડવાની સત્તા ચાલુ રહી.

12. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, 1935

- સર જહોન સાયમન કમિશનની ભલામણોના આધારે આ કાયદો બ્રિટિશ સંસદે પસાર કર્યો.
- આ કાયદાની અનેક જોગવાઈઓ ભારતના વર્તમાન બંધારણમાં દાખલ કરાઈ છે.
- આ કાયદાથી સમવાયી તંત્ર રચવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી. ભારતીય રાજ્યોને તેમાં જોડાવા વિકલ્પ અપાયો. કોઈ રાજ્ય તેમાં જોડાયું નહિ તેથી સમવાયતંત્ર અમલમાં આવ્યું નહિ.
- પ્રાંત ગવર્નર આ કાયદાથી ગવર્નર જનરલને નહિ, પરંતુ સીધા બ્રિટિશ તાજને જવાબદાર બનાવાયા.
- ગવર્નર પ્રધાનમંડળની સલાહ મુજબ વર્તવા બંધાયેલ હતા.
- કેન્દ્ર અને પ્રાંતો વચ્ચે કાયદા ઘડવાની સત્તાની વહેંચણી કરવામાં આવી.

- કેટલીક બાબતોમાં પ્રાંત ગવર્નરને પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અને ગવર્નર જનરલની સલાહ મુજબ નિર્ણયો લેવાની સત્તા આપવામાં આવી.
- પ્રધાનમંડળ ધારાસભાને જવાબદાર બનાવાયું.
- 6 પ્રાંતોમાં ધારાગૃહો દ્વિગૃહી બનાવાયા. અન્ય પ્રાંતોમાં ધારાગૃહો એકગૃહી રહ્યા.
- કેન્દ્રની વહીવટી સત્તા બ્રિટિશ તાજવતી ગવર્નર જનરલને સોંપવામાં આવી.
- ગવર્નર જનરલને કેટલાક સંજોગોમાં ખરડા પરની કાર્યવાહી રોકવાની સત્તા મળી.
- કેટલીક બાબતોમાં પ્રાંત ધારાસભામાં ખરડો રજૂ કરવા માટે ગવર્નર જનરલની મંજૂરી મેળવવા ફરજિયાત બનાવાયું.
- ગવર્નર જનરલ અને પ્રાંતિ સરકારોને કાયદાઓ ઘડવાની સમાંદર સત્તાઓ આપવામાં આવી.
- સમવાયી ધારાગૃહ કયા કાયદાઓ ઘડી શકે તે માટેના વિષયોની યાદી (Federal List) બનાવવામાં આવી. પ્રાંત ધારાગૃહ કયા કાયદાઓ ઘડી શકે તે માટે વિષયોની યાદી (Provincial List) બનાવવામાં આવી.
- કોઈ પણ યાદીમાં સમાવિષ્ટ ન થયેલ વિષય બાબતે કાયદો ઘડવાની સત્તા ગવર્નર જનરલ સમવાયી ધારાગૃહ કે કોઈપણ પ્રાંતિય ધારાગૃહને સોંપી શકવા અધિકૃત હોવાનું ઠરાવાયું.

13. કિપ્સ મિશન

બ્રિટિશ સરકારના એક પ્રધાન સર સ્ટર્ફર્ડ કિપ્સ બ્રિટિશ સરકારની કેટલીક દરખાસ્તો લઈને આવ્યા હતા. કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગની સંમતિથી દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધના અંતે તેનો અમલ કરવાનો હતો. તેની મુખ્ય દરખાસ્તો નીચે મુજબ હતી.

- 1) ભારતના લોકો દ્વારા ચૂંટાયેલ બંધારણ સભા બનશે.
- 2) બંધારણથી ભારતને Dominion Status આપવામાં આવશે.
- 3) પ્રાંતોને બંધારણ સ્વીકારવા/નકારવાનો વિકલ્પ અપાયો હતો.

14. કેબિનેટ મિશન

- અલગ મુસ્લિમ રાજ્યની માંગણીનો સૈદ્ધાંતિક સ્વીકાર કરાયો.
- ભારત સંઘ અને રાજ્યો રચવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી. ભારત સંઘની હકૂમત સંરક્ષણ, વિદેશી બાબતો અને સંદેશવ્યવહાર પૂરતી મર્યાદિત રાખવામાં આવી.
- કેન્દ્ર સ્તરે દ્વિગૃહી ધારાગૃહની રચનાનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો.
- તમામ શેષ સત્તાઓ પ્રાંત સરકારને આપવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી.

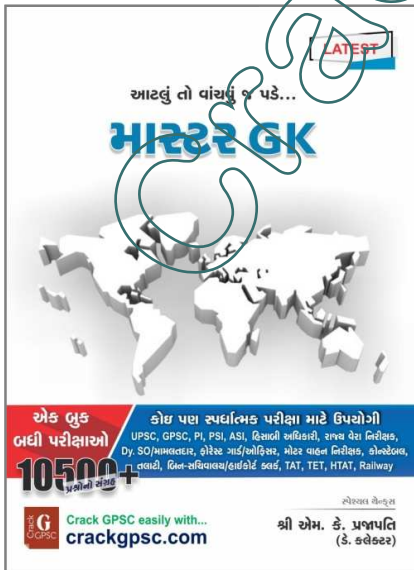
- કોઈપણ કોમી મુદ્દા અંગેની વિધાનસભામાં નિર્ણય મુખ્ય કોમોના પ્રતિનિધિઓની બહુમતિથી લેવાવો જોઈએ.

15. માઉન્ટ બેટન યોજના

- બ્રિટિશ તાજ તરફથી ભારતના લોકોને સાર્વભૌમત્વની સોંપણીનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો.
- ભારત દેશનું ભારત-પાકિસ્તાન વચ્ચે વિભાજન.
- બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા 3 જૂન 1947 ના રોજ આ દરખાસ્ત (યોજના)નો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો.

16. ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય ધારો, 1947

- બંધારણ ઘડવા માટે વચગાળાની બંધારણ સભાની રચના કરવામાં આવી.
- ભારત અને પાકિસ્તાન બંને દેશો માટે અલગ અલગ બંધારણ સભાની રચના થઈ.
- 15 ઓગસ્ટ 1947 થી ભારત પરના બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનો અંત લાવીને ભારતને આઝાદી આપવા ઠરાવાયું.
- સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયા પદ નાબૂદ કરાયું.
- કેન્દ્રીય ધારાસભા અને પ્રાંતિય ધારાસભાઓ, 15 ઓગસ્ટ 1947 ના રોજથી નાબૂદ કરવામાં આવી.
- ગવર્નર જનરલ અને પ્રાંતોના ગવર્નરોની સત્તાઓનો અંત લાવવામાં આવ્યો.

એક બુક, બધી પરીક્ષાઓ

**તમામ પરીક્ષાઓ માટે
અત્યંત ઉપયોગી.**

આજે જ વસાવો.

12 પાસ,
ગ્રેજ્યુએટ

સરકારી નોકરી માટેની તૈયારી કરવા હવે બહાર ક્યાંય જવાની જરૂર નથી...

અમદાવાદ, ગાંધીનગરની શ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટીઝ આપના મોબાઈલમાં

લાખો વિદ્યાર્થીઓએ વખાણી

Quality એટલે

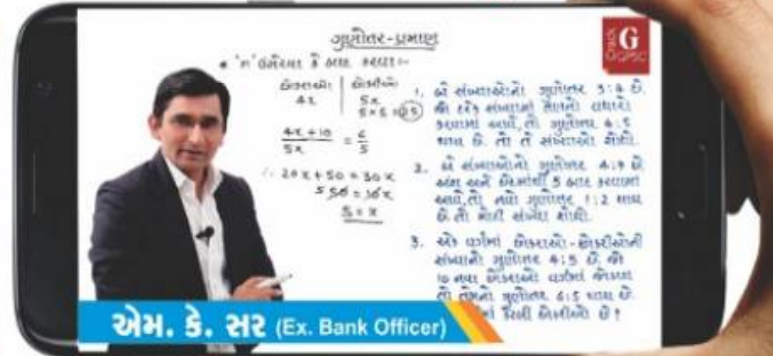
Crack GPSC

ઘરે બેઠાં તૈયારી કરો,

મોબાઈલ કે ટેબ્લેટ પરથી

ક્લાસમાં જ ભણતા હોય તેવો અનુભવ

આ એપ ડાઉનલોડ કરી
ફ્રી કેમો વિડિયો જુઓ,
આપને ખરેખર લાગશે કે
કોઈ ક્લાસ કરવાની જરૂર જ નથી.

YouTube / Crack GPSC

એક એપ, બધી પરીક્ષાઓ

UPSC, GPSC Class 1/2, PI, STI, PSI, ગુજ. શિક્ષણ સેવા, હિસાબી અધિકારી,
Dy. SO, ડે. મામલતદાર, તલાટી, બિનસચિવાલય કલર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ/ઓફિસર,
કોન્સ્ટેબલ, મોટર વાહન નિરીક્ષક, TAT, TET, HTAT, Railway

ગૃહિણીઓ, ક્લાસ જોઈન ન કરી શકતા, સ્કૂલ-કોલેજના અભ્યાસ સાથે તૈયારી કરવા માગતા,
અંતરિયાળ વિસ્તારમાં રહેતા, મોંઘી ફ્રી ન ભરી શકતા, મેટ્રો સિટીમાં રહેવાનો ખર્ચ ન કરી શકતા,
અપડાઉન કરતાં કરતાં તૈયારી કરવા માગતા, રિવિઝન કરવા માગતા વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ.

કોઈપણ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની તૈયારી
આટલી સરળ ક્યારેય નહોતી...

ડાઉનલોડ કરો **Crack GPSC** એપ
અને તૈયારી કરો ગમે ત્યારે, ગમે ત્યાંથી

76000 51070

